

به نام خدا

سخن سردبیر

بازگشت به بنیان‌های جغرافیا؛ از شناخت سرزمین تا برنامه‌ریزی هوشمند برای توسعه پایدار

جغرافیا در طول تاریخ خود همواره علمی برای شناخت روابط متقابل انسان و محیط بوده است؛ دانشی که نه طبیعت را مستقل از انسان می‌بیند و نه فعالیت‌های انسانی را جدا از بسترهای طبیعی تحلیل می‌کند. با این حال، طی دهه‌های اخیر، گسترش گرایش‌های برنامه‌ریزی، مدیریت شهری و مطالعات اجتماعی، موجب شده است که در بسیاری از پژوهش‌های جغرافیایی، توجه به فرآیندهای طبیعی و ظرفیت‌های محیطی به تدریج کمرنگ شود. نتیجه این روند، فاصله گرفتن برنامه‌ریزی از بنیان‌های اکولوژیک و افزایش شکاف میان جغرافیای طبیعی و جغرافیای انسانی بوده است.

شماره تابستان مجله "توسعه پایدار محیط جغرافیایی" را می‌توان گامی در جهت بازاندیشی این مسیر دانست. مقالات این شماره، از یک سو به موضوعاتی مانند ریخت‌شناسی شهری، کیفیت فضاهای عمومی، بازآفرینی بافت‌های تاریخی، خودکفایی اقتصادی-اجتماعی محلات، مدیریت اراضی قهوه‌ای و کیفیت پیاده‌راه‌های شهری می‌پردازند و از سوی دیگر، اهمیت اکوسیستم‌های کشاورزی و مدل‌سازی آلودگی هوا با استفاده از یادگیری ماشین را برجسته می‌کنند. این هم‌نشینی، یادآور این واقعیت است که توسعه پایدار تنها در سایه پیوند دوباره مطالعات طبیعی و انسانی امکان‌پذیر خواهد بود.

امروزه تجربه جهانی نشان می‌دهد که هیچ برنامه توسعه‌ای، بدون شناخت دقیق توان‌های محیطی، محدودیت‌های اکولوژیک و ظرفیت برد سرزمین، پایداری بلندمدت نخواهد داشت. برنامه‌ریزی فضایی زمانی موفق خواهد بود که پیش از هرگونه مداخله، ویژگی‌های ژئومورفولوژیک، منابع آب، اقلیم، خاک، پوشش گیاهی، مخاطرات طبیعی و خدمات اکوسیستمی هر سرزمین به‌طور جامع ارزیابی شود. در حقیقت، مطالعات طبیعی نه رقیب برنامه‌ریزی، بلکه پیش‌نیاز و زیربنای آن هستند.

در کنار این بازگشت به بنیان‌های جغرافیا، تحولات فناورانه نیز افق‌های تازه‌ای را پیش روی این علم گشوده‌اند. هوش مصنوعی، یادگیری ماشین، سنجش از دور، سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی، پهپادها، کلان‌داده‌های مکانی و دوقلوهای دیجیتال، ابزارهایی هستند که امروز مرز میان پژوهش و اجرا را کاهش داده‌اند. از این رو، آموزش جغرافیا نیز باید از انتقال صرف دانش نظری عبور کرده و به سمت مهارت‌آموزی، فن‌محوری و حل مسئله حرکت کند.

دانشجوی جغرافیای آینده باید علاوه بر مبانی نظری، توانایی کار با داده‌های مکانی، تحلیل تصاویر ماهواره‌ای، مدل‌سازی محیطی، برنامه‌نویسی، تحلیل داده، طراحی سامانه‌های تصمیم‌یار و کاربرد هوش مصنوعی در تحلیل‌های فضایی را کسب کند. دانشگاه‌ها نیز لازم است در کنار آموزش مفاهیم کلاسیک، مهارت‌های حرفه‌ای مورد نیاز بازار کار و نظام برنامه‌ریزی کشور را در کانون برنامه‌های آموزشی قرار دهند. آینده جغرافیا نه در افزایش تعداد واحدهای درسی، بلکه در افزایش توان حل مسئله و تولید راهکارهای کاربردی نهفته است.

مجله "توسعه پایدار محیط جغرافیایی" بر این باور است که رسالت آینده پژوهش‌های جغرافیایی، تولید دانش کاربردی برای مدیریت هوشمند سرزمین است؛ دانشی که از شناخت دقیق محیط طبیعی آغاز می‌شود، با تحلیل فرآیندهای انسانی تکامل می‌یابد و با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، راهکارهایی عملی برای تحقق توسعه پایدار ارائه می‌کند. از این رو، هیئت تحریریه از پژوهش‌هایی

استقبال خواهد کرد که ضمن حفظ بنیان‌های علمی جغرافیا، به توسعه مهارت‌های حرفه‌ای، کاربرد فناوری‌های نوین و حل مسائل واقعی کشور کمک کنند.

امید است این مجله بتواند به بستری برای هم‌افزایی جغرافی دانان طبیعی و انسانی، متخصصان محیط‌زیست، برنامه‌ریزان، دانشمندان داده و پژوهشگران علوم زمین تبدیل شود؛ زیرا آینده توسعه پایدار، در گرو گفت‌وگوی این حوزه‌ها و بازگشت به نگاه جامع جغرافیایی است.

جمیله توکلی نیا

سردبیر مجله توسعه پایدار محیط جغرافیایی

محورهای پیشنهادی برای شماره‌های آینده مجله

با توجه به چشم‌انداز جدید مجله، پیشنهاد می‌شود فراخوان‌های آینده بر موضوعات زیر متمرکز شوند:

۱. ارزیابی توان اکولوژیک و ظرفیت برد محیط به عنوان مبنای برنامه‌ریزی فضایی
۲. هوش مصنوعی جغرافیایی در تحلیل و مدیریت سرزمین
۳. تغییرات اقلیمی و سازگاری سرزمین در مقیاس‌های ملی، منطقه‌ای و محلی
۴. پیوند جغرافیای طبیعی و انسانی در برنامه‌ریزی توسعه پایدار
۵. مهارت‌های نوین جغرافیا؛ از GIS و سنجش از دور تا برنامه‌نویسی و علم داده
۶. مدل‌سازی محیطی با یادگیری ماشین در منابع آب، خاک، پوشش گیاهی و آلودگی هوا
۷. ژئومورفولوژی کاربردی و مدیریت مخاطرات طبیعی
۸. خدمات اکوسیستمی و حسابداری سرمایه طبیعی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای
۹. دوقلوهای دیجیتال (Digital Twins) برای شهرها و حوضه‌های آبریز
۱۰. حکمرانی سرزمین و آمایش مبتنی بر داده
۱۱. کشاورزی هوشمند و امنیت غذایی با استفاده از فناوری‌های مکانی
۱۲. تاب‌آوری شهری و منطقه‌ای در برابر مخاطرات اقلیمی و زمین‌محیطی
۱۳. اقتصاد سبز، اقتصاد آبی و اقتصاد چرخشی از منظر جغرافیایی